

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МОЛОДИЙ Ольга Романівна – заслужена артистка України, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Наукові інтереси: мистецька освіта у вищій школі, методика музичного навчання та виховання, вокальне виконавство.

ОБУХ Людмила Василівна – кандидат мистецтвознавства, асистент кафедри виконавського мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Наукові інтереси: мистецька освіта у вищій школі, методика музичного навчання та виховання, діаспорознавство, вокально-хорове виконавство, музична психологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MOLODIY Olga Romanivna – Honored Artist of Ukraine, Associate Professor, Assistant professor of music education methods and conducting Training and Scientific Institute of the Arts State Higher Educational Institution «Carpathian National University V. Stefanyk».

Circle of scientific interests: art education in high school, methods of musical training and education, vocal performanse.

ОБУКН Lyudmila Vasylivna – Ph.D., Lecturer, Assistant Department of Performing Arts Education and Arts Scientific Institute State Higher Educational Institutional «Carpathian National University V. Stefanyk.»

Circle of scientific interests: art education in high school, methods of musical training and education, diasporoznavstvo, vocal and choral performanse, music psychology.

Дата надходження рукопису 22. 04. 2017 р.

УДК: 378:371.13:37.015.31+784

ОСАДЧА Тетяна Всеволодівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail:dirxor@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. З усіх видів виконавського мистецтва спів є найдоступнішим видом музичної діяльності для дітей різного віку. Результативність залучення школярів до музичної культури за допомогою співу багато в чому залежить від рівня сформованості вокальної майстерності вчителя музики. Узагальнення музично-педагогічних напрацювань щодо професійної підготовки майбутніх педагогів надали нам можливість обґрунтувати подальші перспективи формування їхньої вокальної майстерності у процесі навчання у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел можна зробити висновок, що дослідниками увага в першу чергу приділялася таким аспектам, як техніка постановки голосу і фізіологія цього процесу (Л. Дмитрієв, Ф. Засідателів, В. Морозова, А. Стахевич та ін.); учення про вищу нервову діяльність і фізіологічну роль органів почуттів під час співу (І. Павлов, Л. Работнов, І. Сеченов та ін.);

питання професійної підготовки співаків до виконавської діяльності (Н. Гребенюк, В. Ємельянов, А.Єгоров, В.Морозов та ін.). У центрі уваги вчених знаходяться питання вокальної методики (Д. Аспелунд, Д. Євтушенко, А. Зданович, А. Менабені та ін.); розвитку української вокальної педагогіки (В. Антонюк, Б. Гнидь, М. Жіжкович та ін.); акустичних особливостей процесу голосоутворення (Л. Работнов, Р. Юссон та ін.); гігієни співочого голосу (А. Єгоров, Ф.Засідателів, Д.Люш та ін.); вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів (І. Гадалова, О. Маруфенко, А. Менабені, А. Мороз, Ю. Юцевич та ін.)

Однак, проблема створення умов щодо підготовки майбутніх учителів музики, а саме – формування їхньої вокальної майстерності, недостатньо розкривається в наукових педагогічних розробках. Актуальність і недостатній рівень розробленості теоретичного, методичного та практичного аспектів досліджуваної проблеми зумовили вибір теми статті.

© Осадча Т. В., 2017

Мета статті – визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування вокальної майстерності майбутніх учителів музики у системі вищої професійної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення ефективності використання вокального мистецтва у професійній підготовці майбутнього вчителя музики необхідно створити умови, що сприяють формуванню вокальної майстерності, яка забезпечує високий рівень застосування співочого голосу при виконанні вокальних творів; донесення змісту і художнього образу вокальних композицій; розуміння стилевих особливостей різножанрових творів. Специфічність професійної підготовки майбутнього вчителя музики передбачає створення таких педагогічних умов, які забезпечили б ефективність використання вокального мистецтва в навчальному процесі, як для вокальної підготовки студента, так і для його культурних і духовних орієнтацій та особистісного розвитку.

Вирішення зазначеної проблеми можливе при дотриманні педагогічних умов, що сприяють усвідомленню студентом значущості вокального мистецтва в його професійній діяльності. На думку В. Ягупова, найефективнішим напрямком підвищення якості будь-якого навчання є створення таких психолого-педагогічних умов, при яких учень здатний зайняти активну особистісну позицію і розкритися не тільки як об'єкт навчальної діяльності, а й як суб'єкт.

Педагогічними умовами формування вокальної майстерності майбутніх учителів музики були визначені наступні:

- організація навчального творчого середовища, орієнтованого на активізацію потенціалу особистості студента;
- стимулювання ініціативності майбутніх учителів музики до вокальної діяльності.

Провідною ідеєю навчального процесу вокальної підготовки майбутнього вчителя музики є організація творчого оточення, яке стимулює розвиток художньо-естетичної свідомості, смаку і активності студента, створення творчих конструктивних відносин, які виникають в системі суб'єкт-суб'єктних відносин. Дослідження Ю. Мануйлова свідчать про те, що навколишнє середовище збагачує або збіднює освітній заклад. Середовище формує особистість, дитяче співтовариство, дорослий колектив за своїм образом і подобою, тобто середовище – все те, серед чого перебуває суб'єкт, що йому опосередковує, його опосередковує і осереднює. Принципово значимою для нашого дослідження є точка зору П. Бергера, Т. Лукмана, С. Розума, які вважають, що людина живе в двомірному

середовищі. З одного боку, це зовнішнє середовище – світ фізичних об'єктів, людей, з якими він вступає у взаємодію. З іншого, – внутрішнє середовище – світ власного особистісного осмислення соціальних, духовних значень цих об'єктів. Людина в процесі взаємодії з іншими людьми власними зусиллями створює систему понять, уявлень, тобто своє власне внутрішнє середовище. У свою чергу зовнішнє середовище сприяє розвитку внутрішнього середовища людини.

У роботах дослідників питань середовища розглядається культурне (Г. Аминова, Н. Крилова та ін.), інформаційне (Н. Яковлева), освітнє (А. Дусовіцький, Г. Цукерман та ін.), виховне (Ю. Мануйлов, Л. Новикова та ін.), соціальне (Б. Вульф, Р. Литвак, А. Мудрик та ін.) середовище. Проаналізувавши підходи до визначення поняття «середовище», ми вважаємо, що можна виділити таку його класифікацію: за належністю (шкільне, позашкільне, природне, виробниче, середовище додаткової освіти та ін.); за змістом (інтелектуальне, культурне, художнє, інформаційне, розвиваюче та ін.); за масштабом (мікросередовище, макросередовище); за якістю (специфічне, універсальне, гармонійне, органічне); за характером (безтурботне, догматичне, кар'єрне, творче – останнє виділяється В. Ясвіним).

Творче середовище характеризується В. Ясвіним як те, що відрізняється високою внутрішньою вмотивованістю діяльності, емоційним підйомом, позитивним, оптимістичним настроєм, повагою до людської думки. Таке середовище впливає на активність в освоєнні і перетворенні навколишнього світу, відкритість, свободу суджень і вчинків, орієнтацію особистості на саморозвиток, самореалізацію, тобто визначення творчого середовища пов'язано з визначенням розвитку особистості і індивідуальності, які передбачають розвиток здібностей, потреб, системи мотивів, притаманних конкретній людині.

Творче середовище спонукає до пошуку, створення нового, до перетворення і розвитку будь-якої діяльності. Нам особливо близький підхід Д. Богоявленської, яка вважає, що ні особливі здібності, а активна позиція суб'єкта діяльності визначає можливість творчих досягнень. Відповідно думки Д. Богоявленської, пізнання людиною себе, своїх можливостей і здібностей, самовизначення, самореалізація – завжди творчий процес, оскільки людина творить себе сама, пізнаючи, щоб їх будувати, реалізуючи свою сутність, створюючи середовище своєї життєдіяльності. У зв'язку з цим освітні установи повинні проектувати і створювати творче середовище як певну систему [3].

Творче середовище ми розглядаємо як сукупність людей, що створюють духовну і творчу атмосферу в процесі освітньої діяльності, що визначає характер взаємодії педагога і учня, а також систему соціальних, культурних, матеріальних умов, що сприяють самовизначенню, самореалізації, становленню суб'єктності.

Творче навчальне середовище має два аспекти: зовнішній і внутрішній. Перший, зовнішній, полягає в організації творчого оточення, в яке входять такі форми і методи навчального процесу: участь студентів в різних творчих заходах вузу, художньо-естетичний аналіз виступу (виконання) студента, бесіди. Другим аспектом навчального творчого середовища є організація внутрішнього стану особистості студента для виконавської діяльності: сприйняття художнього образу вокального твору, емпатія, процес уяви, перевтілення (внутрішній, особистий аспект).

Формування особистості майбутнього вчителя музики проходить більше ефективно, якщо на заняттях з вокалу створюється таке творче середовище. Саме творче середовище є базовим щодо вирішення багатьох завдань – таких як знайомство з кращими світовими зразками вокальної культури минулого та сучасності; виховання музичного смаку; надання можливості розкриття особистості майбутнього вчителя у різних видах вокально-виконавської діяльності; набуття технічних вокально-виконавських навичок; виникнення потреби самовдосконалення тощо.

Однією з форм організації творчого середовища є вокальний ансамбль – невеликий колектив співаків від двох до дванадцяти осіб. На думку музиканта-дослідника Е. Малиніної, основа вокального ансамблю лежить в узгодженості вимог до виконання твору. Всі співаки мають однаково та водночас досягти єдності у виконанні темпу, ритму, динаміки, характеру твору тощо. Під час виконання вони користуються однаковими співацькими прийомами. Саме у вокальному ансамблі з'являється можливість застосувати принцип «паралельної дії» А. Макаренка, коли відповідальність за виконання музичного твору у рівній мірі розподілена між всіма учасниками ансамблю. Таким чином, викладач водночас впливає на розвиток співацьких навичок всіх учасників творчого колективу (опосередковане керівництво) та кожного виконавця окремо (безпосереднє керівництво).

Участь у роботі вокального ансамблю та «непряме керівництво» викладача творчістю сприяє виникненню у студентів потреби до вокальної діяльності, бажанні самореалізації, впевненості у своїх вокально-потенційних можливостях. А загалом – прагненні

особистості до творчої діяльності. На нашу думку, при організації навчального творчого середовища треба досягти сприятливого позитивного мікроклімату з установки гуманних відносин в різних системах спілкування «студент – викладач», «студент – студент», «студент – акомпаніатор», «студент – викладач – студент», «студент – викладач – акомпаніатор».

У процесі формування творчої особистості студента важливе місце займає створення ситуації, в якій він вільно демонструє власну вокальну діяльність (студент – аудиторія слухачів). В цьому аспекті мова йде про управління психологічними процесами, передбачає передусім подолання емоції «страху сцени». У психології під поняттям «емоції» розуміють психічні процеси, що відбуваються в формі переживань і відображають особисту значимість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєздатності людини. Страх – це негативний емоційний стан особистості, який з'являється при отриманні суб'єктом інформації про реальну або уявну небезпеку. Але навіть при відсутності страху момент хвилювання перед виходом на сцену є завжди, і завдання студента полягає в умілому подоланні почуття страху, тому що хвилювання в творчому процесі є нормою, а страх – це патологія. У контексті встановлення сприятливого мікроклімату необхідно дотримуватися такої системи правил:

- виконавець має усвідомити своє почуття страху (самостійно або за допомогою викладача);

- майбутній вчитель музики повинен співати перед дзеркалом (дивитися на своє обличчя), знаходити естетику у власному виконанні і отримувати задоволення;

- під час самостійної роботи студента над вокальним твором доцільно знаходити можливості для власного виступу перед «позитивно налаштованою» аудиторією (батьки, рідні, друзі);

- студенту слід використовувати словесні аутотренінги, дивлячись собі в очі перед дзеркалом («у мене найкрасивіший голос», «я співаю краще всіх» та ін.);

- виконавець повинен скласти уявну картину власного виступу з позитивним закінченням;

- під час виступу слід вибрати серед присутніх одну «позитивно налаштовану» людину і виконувати твір персонально для неї та ін.

Перше питання, на яке повинен відповісти не тільки викладач, але і сам студент стосується того, чим викликаний момент «страху сцени», а саме: а) недостатньо вивченим вокальним матеріалом; б) відсутністю практики публічних

виступів; в) відсутністю волі як процесу подолання емоційних переживань. Якщо в аудиторії студент вільно, спокійно, але невпевнено виконує вокальний твір, то на сцені у нього виникає напруга, розгубленість, через що втрачається якість виконання. Надійним способом уникнути «страху сцени» є добре підготовлений власний виступ. У першому випадку (в аудиторії) студент в процесі роботи над вокальним твором отримав вокально-технічні вміння (контроль свідомості); у другому випадку (на сцені) – студент не зафіксував момент переходу від умінь до навичок (контроль підсвідомості); третій момент – відсутність навичок самоконтролю емоційного стану. Зазвичай весь навчальний процес контролюється педагогом і він повинен побудувати його так, щоб у студента з'явилося «автоматичне виконання» вокального твору, і такі риси характеру, як сміливість виконання, впевненість в собі, воля, задоволення від вокальної діяльності, що сприятиме отриманню позитивного кінцевого результату.

Таким чином, організація навчального творчого середовища, орієнтованого на активізацію потенціалу особистості студента, дає можливість студентам на власному досвіді отримати уявлення про ефективність використання вокальної діяльності з максимально можливою самореалізацією, осмислити і визначити свої можливості та професійні завдання.

Другою педагогічною умовою формування вокальної майстерності майбутніх учителів музики виступило «стимулювання ініціативності майбутніх вчителів музики до вокальної діяльності», що спрямовує майбутнього вчителя музики на активну позицію в творчому процесі. Визначення терміна «ініціативність» зв'язується в сучасній філософській та психолого-педагогічній літературі з поняттями «творча активність», «творча особистість», «самостійність» як сукупність соціально значущих якостей. Ряд дослідників (В. Левін, В. Лозова, Б. Теплов та ін.) розглядають ініціативність як вміння людини діяти за своєю необхідністю без нагадування і спонукання, потребу відповідальності за свої дії і вчинки. Так, К. Абульханова-Славська розглядає ініціативність як одну з найважливіших форм соціальної активності, «яка виступає проявом особистісного інтересу і творчого ставлення до дійсності, зустрічної активності по відношенню до іншої людини. Ініціатива - це зберігання особистістю творчої або авторської позиції в процесі діяльності. Ця форма виступає як причина початку і розгортання діяльності» [1, с. 115].

Ініціативність майбутніх учителів музики

до власної вокальної діяльності включає: самооцінку вокально-потенційних можливостей;

виконання вокального твору, втілення і розкриття художнього образу у власній інтерпретації; добір власного репертуару.

Стимулювання ініціативності дає студенту певну свободу в діяльності, перш за все, бажання виконання вокальних творів, які стали вже певними культурними цінностями вокального мистецтва. Під час слухання і перегляду репертуару відомих співаків (фільми, спектаклі, мюзикли) у студента в процесі навчання формуються певні цінності і ідеали до виконання окремих вокальних творів. Викладач з вокалу створює умови, які стимулюють творчу ініціативу студента з добору власного репертуару.

Отже, стимулювання ініціативності майбутніх вчителів музики до вокальної діяльності сприяє розвитку у них таких особистісно-професійних якостей як впевненість, відповідальність, воля, наполегливість, терпіння. Добір студентом власного репертуару на основі певних ідеалів і вокально-виконавських цінностей стимулює до активної самостійної роботи, до поступового занурення у вокально-технічні особливості конкретного твору, до виявлення особливостей та засобів його виконання. Після того, як репертуар затверджений, наступний етап навчання має умови для вирішення конкретних завдань: навчити студента концентрувати увагу на кожному моменті розучування нового матеріалу (від вокально-технічного до художньо-виконавського), а саме – дотримуватися відповідного алгоритму навчання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, ефективне рішення проблеми формування вокальної майстерності майбутніх учителів музики залежить від створення охарактеризованих педагогічних умов. Педагогічними умовами формування вокальної майстерності майбутніх учителів музики в системі професійної освіти можуть бути обставини, що сприяють розвитку творчої активності, реалізації творчого підходу до вирішення проблеми вокальної підготовки, активізації потенціалу особистості студента, забезпечення позиції активних суб'єктів діяльності. Подальшого дослідження потребує комплексне вивчення становлення вокальної майстерності майбутнього викладача музики на всіх ступенях навчання, починаючи з педагогічного коледжу, музичного училища та педагогічного університету.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности: монография

/ К. А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 335 с.

2. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник / В. Г. Антонюк. – К.: Випол, 2007. – 174 с.

3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М.: «Академия», 2002. – 302 с.

4. Гринь Л. О. Діагностика сформованності вокального голосу майбутнього актора музично-драматичного театру: методичні рекомендації / Л. О. Гринь; заг. ред. Г. В. Локарева. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 48 с.

5. Гринь Л. О. Методичні рекомендації до курсу «Вокал» / уклад.: Л. О. Гринь. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. – 28 с.

6. Доронюк В. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики: навчальний посібник для викладачів і студентів вищих навч. закладів і вчителів музики шкіл різного типу / В. Доронюк, М. Сливоцький. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦП, 2007. – 306 с.

7. Стахевич О. Основи вокальної педагогіки. Курс лекцій: навч. посіб. для студентів диригентсько-хорових факультетів музичних і педагогічних вузів // Харківська держ. академія культури; Сумський держ. педагогічний ун-т. ім. А. С. Макаренка. – Х.: ХДАК, 2002. Ч. 1: Природно-наукові теорії сольного співу / О. Стахевич. – Х.: ХДАК, 2002. – 92 с.

REFERENCES

1. Abulkhanova-Slavskaya, K. A. (1980). *Deyatel'nost i psikhologiya lichnosti : monografiya*. [Activity and psychology of personality: monograph]. Moscow: Nauka.

2. Antoniuk, V. G. (2007). *Vokalna pedahohika (solnyu spiv): pidruchnyk*. [Vocal Pedagogy (solo singing): Textbook]. Kyiv: Vipol.

3. Bogoyavlenskaya, D. B. (2002). *Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey*. [Psychology of creative abilities]. Moscow: «Akademiya».

4. Grin, L. O. (2011). *Diahnostyka sformovannosti vokalnoho holosu maybutnoho aktora*

muzychno-dramatychnoho teatru : metodychni rekomendatsiyi. [Diagnostics sformovannosti vocal voice actor future musical-drama theater guidelines]. Zaporizhzhya: ZNU.

5. Grin, L. O. (2008). *Metodychni rekomendatsiyi do kursu «Vokal»*. [Guidelines for course «Vocal»]. Zaporizhzhya : Dniprovskyy metalurh.

6. Doronyuk, V. (2007). *Osnovy vokalno-pedahohichnoyi tvorchosti vchytelya muzyky: navchalnyy posibnyk dlya vykladachiv i studentiv vyshchyykh navch. zakladiv i vchyteliv muzyky shkil riznoho typu*. [Basics vocal music teacher pedagogical creativity: a manual for teachers and students of Teach. schools and music teachers of schools of various types]. Ivano-Frankivsk: Vydavnycho-dyzaynerskyi viddil TSIP.

7. Stakhevych, O. (2002). *Osnovy vokalnoyi pedahohiky. Kurs lektsiy : navch. posib. dlya studentiv dyryhent-sko-khorovykh fakul'tetiv muzychnykh i pedahohichnykh vuziv*. [Fundamentals of vocal pedagogy. Lectures: teach. guidances. for students of choral conducting and music faculties and pedagogical universities]. Kharkiv : KHDAK.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОСАДЧА Тетяна Всеволодівна - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: формування фахових якостей майбутнього вчителя музики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OSADCHAYA Tatiana Vsevolodivna - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, head of Department of conducting and choral training of the South Ukrainian national pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: formation of professional qualities of future teacher of music.

Дата надходження рукопису 16. 04. 2017 р.

УДК 372.878

ПАРФЕНТЬЄВА Ірина Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського e-mail: katunia.matviychuk@gmail.com

ОГЛЯД АСПЕКТІВ ПРЕДМЕТНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап модернізації шкільної мистецької освіти

пов'язаний із запровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації художньо-естетичного процесу у загальноосвітніх

© Парфентьєва І. П., 2017